

Методика прогнозування прибутковості банків

У статті розглядається необхідність та доцільність прогнозування результатів фінансово-економічної діяльності банків, досліджуються види і рівні прогнозування та пропонується прогнозна модель оцінки прибутковості банків.

Ключові слова: банк, прибуток, прибутковість, прогноз, модель прогнозування прибутковості.

В статье рассматривается необходимость и целесообразность прогнозирования результатов финансово-экономической деятельности банков, исследуются виды и уровни прогнозирования и предлагается прогнозная модель оценки прибыльности банков.

Ключевые слова: банк, прибыль, прибыльность, прогноз, модель прогнозирования прибыльности.

The article discusses the need and feasibility of predicting the results of financial and economic activities of banks; we investigate the types and levels of prediction, and propose a predictive model for evaluating the profitability of banks.

Keywords: bank, earnings, profitability, forecast, forecasting model of profitability.

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку банківської системи України саме за допомогою прогнозування можна виявляти основні тенденції розвитку банківської установи, оцінювати ризики її діяльності, фіксувати проблеми та несприятливі ситуації на ранній стадії їх виникнення з метою уникнення банкрутства банку. З цього приводу варто зауважити, що банкрутство одного системного банку може набувати катастрофічних наслідків для будь-якої економіки, тому прогнозування результатів фінансово-економічної діяльності банків, зокрема їх прибутковості, має пріоритетне значення в розвитку вітчизняних банківських установ.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням управління прибутком і рентабельністю банку присвячено багато наукових праць. Зокрема, проблеми аналізу прибутку розглянуто у роботах Л.О. Савіної, Т.Д. Косової, В.М. Кочеткова, Л.О. Примостки. Велику увагу приділено застосуванню факторних моделей при аналізі прибутку та дохідності банку у працях А.М. Герасимовича та І.М. Парасій-Вергуненко. Різноманітним аспектам прибутковості комерційних банків присвячено достатньо робіт вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед зарубіжних економістів дану тематику досліджували Пітер С. Роуз, Джозеф Ф. Сінкі, М.А. Поморина, А.Н. Штатов, В.В. Бабанов та ін. Вагомий внесок у дослідження банківської прибутковості зробили вітчизняні науковці: О.В. Васю-

ренко, О.М. Колодізев, О.В. Молчанов, О. Пернарівський, І.В. Сало, Н.П. Радковська, О.О. Рибалка, В.П. Савчук та ін. Однак при цьому недостатньо уваги приділено самому механізму прогнозування прибутковості, який є основою успішної та стабільної діяльності банку.

Мета статті. Незважаючи на те що банківська система України сьогодні є галуззю з високим рівнем автоматизації і комп'ютеризації, більшість банків не володіють методологією прогнозування власного розвитку та прибутковості зокрема. У зв'язку з цим відмітимо, що дослідження методик прогнозування в науково-практичній літературі в основному стосуються макроекономічних показників [1–4] або показників розвитку окремих галузей промисловості [5–8], а оскільки діяльність банківських установ має свою специфіку та особливості, виникає об'єктивна необхідність розробки окремої методики та моделі прогнозування прибутковості банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується посиленням конкуренції на ринку банківських послуг, а життєздатність кожного банку значною мірою визначається досконалістю систем управління. Якщо на початкових етапах становлення та розвитку вітчизняних банків отримання прибутку за наявних обігових коштів не вимагало якогось інтелектуального потенціалу, а «мистецтвом» роботи в банку вважалося охайне ведення документації, то на сучасному етапі розвитку вітчизняних банків ситуація змінилась, оскільки отримання банківського прибутку стало неможливим без сучасних методів технічного та фундаментального аналізу фінансових ринків.

У зв'язку з цим слід відзначити основні функції прогнозування результатів фінансово-економічної діяльності банку:

- 1) оцінка існуючого рівня розвитку макроекономічних і соціальних процесів та виявлення їхніх тенденцій;
- 2) опис можливих або бажаних перспектив, цільових станів об'єкта прогнозування у майбутньому;
- 3) обґрунтування вибору певних рішень та оформлення прогнозу і плану діяльності [9].

Аналізуючи ці функції, доходимо висновку, що прогнозування допомагає з множини стратегічних альтернатив вибрати таку фінансову стратегію діяльності банку, яка відповідатиме місії та цілям банківської установи. Інакше кажучи, прогнозування визначає, в якому оточенні функціонує та збирається працювати банк, яким є його результат діяльності сьогодні і якого рівня прибутковості банк повинен досягти в майбутньому.

Слід відмітити, що прогнозування прибутковості поєднує в собі два елемента – передбачення і припущення, відповідно

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

до чого виділяють пошуковий і нормативний прогнози. Якщо перший описує можливі перспективи та рішення проблем у майбутньому, то другий визначає можливий стан розвитку об'єкта під впливом цілеспрямованої діяльності. Пошуковий прогноз має більш теоретико-пізнавальний характер, не враховує цілеспрямованих дій з боку суб'єктів управління, а його завдання – з'ясувати, як буде розвиватися досліджуванний об'єкт у разі збереження існуючих тенденцій. Нормативний прогноз має управлінський характер, пов'язаний із можливістю прийняття на підставі отриманих знань управлінських рішень, його розробляють на підставі раніше визначених цілей. Якщо пошуковий прогноз при визначенні майбутніх результатів фінансово-економічної діяльності банку відштовхується від його минулого і теперішнього, то нормативний прогноз розробляється у зворотному напрямку: від бажаної прибутковості банку у майбутньому до існуючих тенденцій та змін у ракурсі обраних цілей діяльності.

Якщо розглянути зазначені види прогнозування в площині фінансового менеджменту банку, цілком очевидно стає їх наближеність до основних функцій управління – аналізу та планування. При цьому зауважимо, що зазначені функції у класичній теорії менеджменту розглядаються як центральна ланка всього процесу управління. Функція аналізу полягає у вивченні чинників, які визначають умови функціонування банку в поточному періоді та в майбутньому.

Одним з інструментів у процесі аналізу прибутковості банку виступає пошуковий прогноз. Із сказаного стає зрозумілим, що пошуковий прогноз прибутковості банку – це проекція обсягу його прибутку в майбутньому згідно з виявленими тенденціями та з урахуванням прогнозних факторів впливу. Пошуковий прогноз ґрунтується на оцінці стратегічного положення банку, що здійснюється шляхом аналізу змін, які виникали в економічному середовищі, та виявлення рівня їхнього можливого і реального впливу на фінансово-економічну діяльність банку.

Зауважимо, що пошукове прогнозування здійснюється за трьома основними напрямками:

- прогноз зовнішнього середовища та визначення факторів, які здійснюють опосередкований вплив (економіка, політика, культура, НТП і тощо) на фінансово-економічну діяльність банку, діючи за його межами та визначаючи можливість стратегічного розвитку банківської установи;
- прогноз проміжного середовища і визначення факторів та суб'єктів, які здійснюють прямий вплив (клієнти, партнери, конкуренти та центральний банк) на фінансово-економічну діяльність банку, діючи за його межами та визначаючи можливість стратегічного розвитку банківської установи;
- прогноз внутрішнього середовища – прогнозування факторів, які піддаються безпосередньому управлінському

впливу з боку керівництва банку (фінанси, бізнес-процеси, персонал тощо) [9; 10].

Слід відмітити, що зазначені прогнози будують, як правило, за кількома альтернативними сценаріями, за якими можуть розвиватися події в майбутньому та які описують і формують на основі експертних оцінок. Найчастіше використовують такі три сценарії:

- консервативний, коли динаміка ринкових параметрів залишається незмінною;
- оптимістичний – параметри ринку змінюються в сприятливому напрямі;
- песимістичний – параметри ринку змінюються в несприятливому напрямку.

Звертаючись до функції планування, зазначимо, що вона полягає у визначенні майбутніх цілей та розробці шляхів їх досягнення. Процес планування здійснюється з урахуванням результатів аналізу, а його інструментарієм виступає нормативне прогнозування. Зі сказаного вище випливає, що нормативний прогноз прибутковості банку – це проекція розміру його прибутку у майбутньому згідно з поставленими цілями, а також визначення ресурсного потенціалу банку, необхідного для досягнення бажаного рівня прибутковості банківської установи. Таким чином, метою нормативного прогнозування є визначення стратегічного потенціалу банку, під яким розуміють сукупність ринкових переваг, наявних ресурсів і можливостей банку для розробки та реалізації фінансової стратегії діяльності, а кінцевою метою нормативного прогнозування є надання менеджерам необхідної інформації для прийняття адекватних фінансових стратегічних рішень.

Зауважимо, що результатом нормативного прогнозування є розробка бізнес-плану та побудова цільової фінансової моделі банку, визначення його цільового рівня прибутковості, обґрунтування прогнозних показників фінансових результатів, побудова прогнозного балансу та бюджету банку.

З приводу цього слід відмітити, що система прогнозування в сучасному банку є складною ієрархічною структурою, яка має щонайменше три рівні – стратегічний, тактичний і оперативний (табл. 1).

Таким чином, перший рівень – це стратегічне прогнозування, сутність якого полягає в прогнозуванні і формальному описі основних зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на виконання банком своїх функцій, формування оптимальної структури активів і пасивів та прогнозування прибутку на майбутні періоди.

Стратегічне прогнозування визначає шляхи і засоби досягнення цілей, а тому є основним та невід'ємним елементом фінансової стратегії банку. Завдяки стратегічному прогнозуванню визначаються перспективи розвитку, розробля-

Таблиця 1. Залежність результатів прогнозування від рівнів та часового горизонту [10]

Рівень прогнозування	Часовий горизонт прогнозування	Результат прогнозування
Стратегічний	Довгостроковий (3–5 років)	Загальна прогнозна модель (бізнес-план)
Тактичний	Середньостроковий (1–2 роки)	Допоміжні прогнозні моделі
Поточний	Короткостроковий (1–3 місяці)	Прогнозний баланс і бюджет

ються концептуальні основи для прийняття кардинальних рішень щодо майбутніх банківських продуктів та їх прибутковості. Стратегічне прогнозування формує прогнози майбутньої фінансово-економічної діяльності банку на основі дослідження альтернатив розвитку: консервативного, оптимістичного і песимістичного.

Зауважимо, що період, на який можна дати відносно надійний стратегічний прогноз розвитку банку, у країнах з розвинутою економікою становить від 3 до 10 років, а у країнах з економікою, що розвивається, від 3 до 5 років. Якщо інтервал прогнозування є більш значним, це призведе до підвищення рівня невизначеності, до повної неможливості кількісного визначення необхідних фінансових показників, унаслідок чого довгострокове стратегічне планування прибутковості приймає слабоформалізований або інтуїтивний характер.

Слід відмітити, що результати стратегічного фінансового прогнозування орієнтовані на вище керівництво банку і мають відповідати програмним цілям у частині залучення та розміщення ресурсів з урахуванням заданих обмежень, а етапи фінансового стратегічного прогнозування здійснюються у такій послідовності:

- 1) макроекономічний аналіз навколишнього середовища банку;
- 2) аналіз клієнтів банку, його партнерів, конкурентів та оцінка впливу центрального банку на фінансово-економічну діяльність банківської установи;
- 3) аналіз місця банку в банківській системі, а також оцінка його сильних і слабких сторін;
- 4) розробка прогновної аналітичної моделі.

Таким чином, результатом стратегічного рівня прогнозування є формування прогновної аналітичної моделі, в якій у кількісному вигляді мають бути віддзеркалені стратегічні цілі розвитку банку.

Другий рівень прогнозування фінансово-економічної діяльності банку – це тактичне прогнозування, що виконується на один або два фінансових роки, його метою є прогнозування фінансових результатів та збалансованості між прибутковістю і ліквідністю банку. Тактичне прогнозування використовує формальні моделі та методи і базується на гіпотезі про можливість передбачення та контролю майбутнього. Результатом тактичного прогнозування є річна фінансова модель банку, в якій визначаються прогнози показники фінансово-економічної діяльності банку, які є надійним засобом контролю за прибутковістю банку в майбутньому році.

Третій рівень – це оперативне (поточне) прогнозування, метою якого є розробка конкретних оперативних прогнозів, які дають змогу визначити на майбутній період усі джерела фінансування розвитку банку, сформувати структуру його доходів і витрат, забезпечити платоспроможність, передбачити структуру активів і пасивів банку на кінець прогнозного періоду. Результатом цього рівня прогнозування є розробка прогнозного балансу та формування бюджету банку – фінансового документа, який визначає джерела формування

доходів і витрат та фіксує фінансовий результат діяльності банку.

У зв'язку з цим зауважимо, що прибутковість банку доречно оцінювати за результатами його діяльності. Для розробки прогновної моделі оцінки прибутковості банку спочатку визначають необхідну кількість коефіцієнтів, які дають змогу аналізувати рівень прибутковості банківської установи. Слід також відмітити, що аналітична модель прогнозування прибутковості має бути інтерсуб'єктивною [11], тобто задовольняти інтереси всіх зацікавлених сторін.

Вивчення підходів та методів до оцінки прибутковості банківської діяльності, які пропонуються вітчизняними та зарубіжними науковцями, показало, що більшість з них ґрунтується на використанні значної кількості абсолютних та відносних показників. Серед головних недоліків існуючих підходів слід назвати неможливість співставлення результатів та складнощі з виявленням інтегральної оцінки для порівняння роботи одного банку з іншим. У зв'язку з цим виникає необхідність розробити таку аналітичну модель, яка давала б змогу представити всі коефіцієнти у згорнутому вигляді та отримати інтегральну оцінку прибутковості банку. Очевидно, що в процесі формування комплексної моделі оцінки прибутковості банківської діяльності слід розглянути, вивчити та врахувати всі значимі групи коефіцієнтів, які дають змогу кількісно описати та оцінити фінансово-економічну діяльність банку.

На першому етапі необхідно сформувати набір показників, які об'єктивно та комплексно характеризують фінансово-економічну діяльність банківської установи. Це складне завдання, адже від вибору системи коефіцієнтів значною мірою залежить і результат застосування моделі. В економічній літературі можна зустріти десятки коефіцієнтів, які використовуються для аналізу фінансово-економічної ефективності банківської діяльності, проте застосування одночасно всіх коефіцієнтів вважається недоцільним, оскільки за наявності великої кількості показників втрачається їх інформативність та можливість правильної інтерпретації. Відтак виникає питання економічної доцільності застосування того чи іншого набору коефіцієнтів та їх кількості, яка була б необхідною та достатньою для побудови прогновної моделі.

З цього приводу зауважимо, що можна зустріти рекомендації щодо використання від 4 до 25 показників [11], а Дж. Міллер у своєму дослідженні [12] стверджував, що оперативна пам'ять людини може ефективно оперувати інформацією, яка складається із 7 ± 2 позицій. Тому вважаємо, що прийнятним є варіант створення моделі з використанням від 3 до 10 коефіцієнтів.

Нагадаємо, що до основних показників прибутковості банківської діяльності відносять рентабельність (прибутковість) капіталу (ROE), рентабельність (прибутковість) активів (ROA), чисту процентну маржу (ЧПМ) та чистий спред (ЧС). Тому для побудови аналітичної моделі розрахунку інтегрального показника прибутковості банку оберемо ці досліджувані чотири коефіцієнта та їхні рекомендовані мінімальні зна-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

чення, у зв'язку з чим інтегральний показник прибутковості банку (II) матиме такий вигляд:

$$II = \frac{ROA}{1\%} + \frac{ROE}{15\%} + \frac{ЧПМ}{4,5\%} + \frac{ЧС}{1,25\%}. \quad (1)$$

Зауважимо, що для розрахунку прогнозного значення інтегрального показника прибутковості банку необхідно обчислити середньоквадратичні (стандартні) відхилення всіх зазначених коефіцієнтів прибутковості. В результаті чого аналітична модель для розрахунку прогнозу оцінки прибутковості банку матиме такий вигляд:

$$II_{\text{прогноз}} = \frac{\overline{ROA} - \sigma_{ROA}}{1\%} + \frac{\overline{ROE} - \sigma_{ROE}}{15\%} + \frac{\overline{ЧПМ} - \sigma_{ЧПМ}}{4,5\%} + \frac{\overline{ЧС} - \sigma_{ЧС}}{1,25\%}. \quad (2)$$

Таким чином, використавши запропоновану формулу 1 та з урахуванням наведених значень досліджуваних коефіцієнтів у табл. 2, здійснюється розрахунок інтегрального показника прибутковості банку.

Отже, як видно з табл. 2, протягом 2003–2008 років діяльність вітчизняних банків була ефективною, про що свідчить коливання інтегрального показника прибутковості у межах 7–8,5. Проте за результатами діяльності українських банків у 2009 році спостерігається системне зниження їх прибутковості, і, як наслідок, досліджуваний інтегральний показник мав від'ємне значення та знизився до $-0,94$. Поступове відновлення позитивної динаміки ефективності діяльності банків спостерігається протягом 2010–2012 років, але значення інтегрального показника прибутковості вітчизняних банків протягом останніх років є удвічі нижче, ніж до початку фінансово-економічної кризи.

Використовуючи запропоновану формулу 2, можемо розрахувати прогнозне значення інтегрального показника прибутковості банківської системи України на 2014 рік (табл. 3).

Таблиця 2. Показники прибутковості банківської системи України на 1 січня*

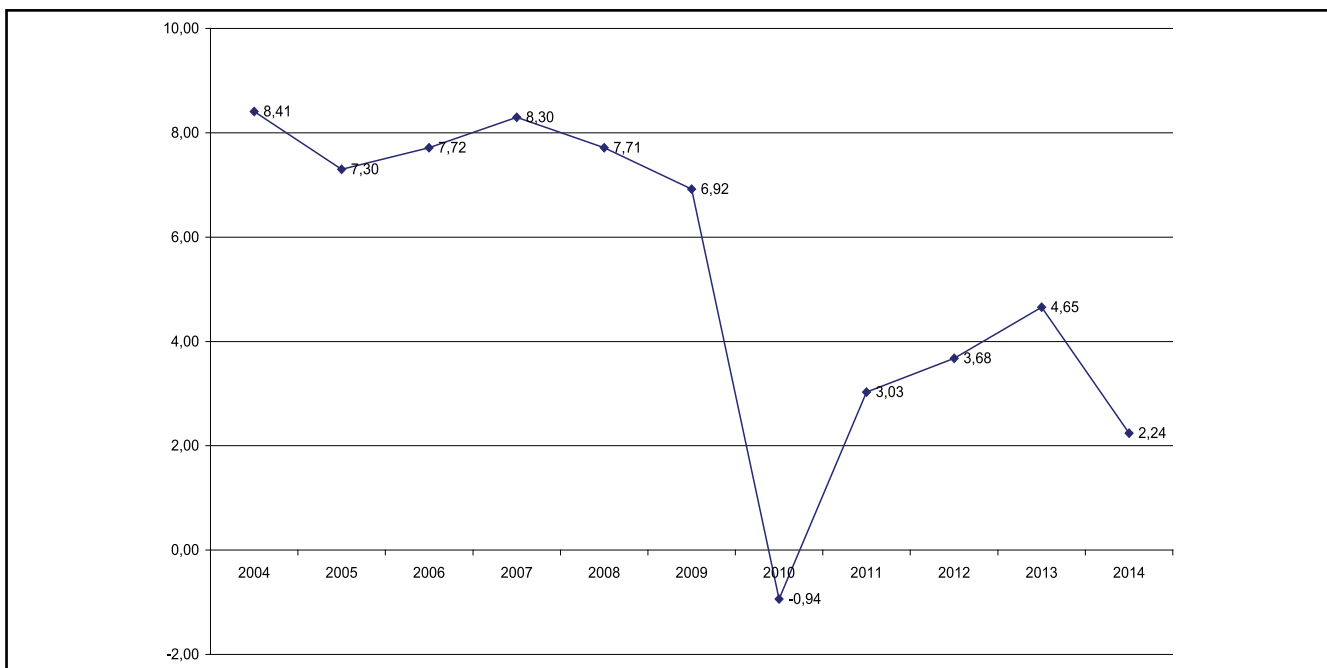
Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Прибутковість активів, %	1,04	1,07	1,31	1,61	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45
Прибутковість капіталу, %	7,61	8,43	10,39	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03
Чиста процентна маржа, %	5,78	4,90	4,90	5,30	5,03	5,30	6,21	5,79	5,32	4,51
Чистий спред, %	6,97	5,72	5,78	5,76	5,31	5,18	5,29	4,84	4,51	3,75
Інтегральний показник прибутковості банків	8,41	7,30	7,72	8,30	7,71	6,92	-0,94	3,03	3,68	4,65

* Складено та розраховано автором на основі даних [13, 14].

Таблиця 3. Розрахунок прогнозного значення інтегрального показника прибутковості банківської системи України на 2014 рік*

Показник	Середнє значення за 2004 – 2013 роки \bar{X}	Стандартне відхилення $\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{X})^2}$	Прогноз інтегрального показника прибутковості на 2014 рік
Прибутковість активів, %	0,14	1,78	2,24
Прибутковість капіталу, %	1,62	13,51	
Чиста процентна маржа, %	5,30	0,48	
Чистий спред, %	5,31	0,82	

* Розраховано автором на основі формули 2 і даних табл. 2.

Динаміка інтегрального показника прибутковості банківської системи України з урахуванням прогнозу на 2014 рік

Таким чином, прогноз свідчить про зниження інтегрального показника прибутковості вітчизняних банків у 2014 році, на що вищому керівництву банків слід звернути особливу увагу при плануванні результатів фінансово-економічної діяльності.

Загальна динаміка інтегрального показника прибутковості банківської системи України з урахуванням прогнозу відображена на рисунку.

Висновки

Отже, дослідження процесу прогнозування прибутковості банків дає підстави зробити висновок, що період стихійного, без прогнозу, функціонування банківських установ в Україні закінчився. Умовою «виживання» банків, а тим більше довгострокового успішного розвитку, може бути лише прогнозне управління їхніми фінансовими результатами.

Аналіз прибутковості банків має чітко показувати, наскільки добре банк захищений від можливих загроз у майбутньому, а прогнозування прибутковості дає змогу оцінити, чи зможе банк у подальшому досягати поставлених цілей, та визначити, наскільки ефективну політику з управління фінансово-економічною діяльністю проводить вище керівництво банку.

Список використаних джерел

1. Холден К. Економічне прогнозування / К. Холден, Д.А. Піл, Дж.Л. Томпсон. – К.: Інформтехніка – ЕМЦ, 1996. – 216 с.
2. Равікович Р. Макроекономічне прогнозування: навч.-метод. посібник / Р. Равікович. – К.: КНЕУ, 2003. – 139 с.
3. Стахурська С.А. Прогнозування та макроекономічне планування: конспект лекцій / С.А. Стахурська, В.О. Стахурський. – Київ: НУХТ, 2007. – 78 с.

4. Кулявець В.О. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. посібник / В.О. Кулявець. – К.: Кондор, 2009. – 194 с.

5. Денискін В.В. Основы экономического прогнозирования в пищевой промышленности / В.В. Денискін. – М.: Легкая и пищевая промышленность, 1984. – 192 с.

6. Ляшенко І.М. Прогнозування динаміки сільськогосподарського виробництва на базі «коротких» вибірок / І.М. Ляшенко // Статистика України. – 2003. – №1. – С. 11–16.

7. Шандарова Н.В. Визначення механізму прогнозування показників розвитку виробництва / Н.В. Шандарова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №2. – С. 182–189.

8. Яшкіна О.І. Прогнозування виробництва продукції чорної металургії за допомогою критерію балансу змінних / О.І. Яшкіна // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – Ч. 2, том 1. – С. 263–267.

9. Кот О.В. Місце прогнозування в процесі стратегічного управління фінансовою діяльністю банку / О.В. Кот // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – №4. – С. 388–392.

10. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування: навч. посібник / О.Г. Біла. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.

11. Погостинская Н.Н. Системный анализ финансовой отчетности / Н.Н. Погостинская, Ю.А. Погостинский. – СПб.: Издательство Михайлова В.А., 1999. – 96 с.

12. Miller George A. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two / G.A. Miller // The Psychological Review. – 1956. – vol. 63. – P. 81–97. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://psychclassics.yorku.ca/Miller/>

13. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2008 року // Вісник НБУ. – 2008. – №2. – С. 25.

14. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – 2013. – №2. – С. 50.

УДК 339.138

Н.П. СКРИГУН,
к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій,
І.С. ПЕХОТА,
магістр, Національний університет харчових технологій
В.В. СЛІВІНСЬКА,
магістр, Національний університет харчових технологій

Організація маркетингової політики комунікацій в умовах обмеженості бюджету

Розглянуто особливості реалізації маркетингової політики комунікацій в умовах обмеженого бюджету підприємства. Узагальнено та уточнено сутність основних перспективних напрямів вдосконалення організації маркетингової політики комунікацій на підприємстві в сучасних умовах.

Ключові слова: бюджет, маркетинг, маркетингова політика комунікацій, споживач.

Рассмотрены особенности реализации маркетинговой политики коммуникаций в условиях ограниченного бюджета предприятия. Обобщена и уточнена суть основных перспективных направлений совершенствования